

מדליקי המשוואות תשס"ז

יעקב (ג'קי) חנדלי

יעקב (ג'קי) חנדלי נולד ב-1928 בסלוניקי שביוון למשפחה של שש נפשות, משפחה אמידה ששורשיה בסלוניקי מגיעים עד המאה ה-16. ב-1941 נכנסו הגרמנים לסלוניקי.

הם הרסו את בית הקברות היהודי העתיק שבעיר, החרימו את בית המסחר לחומרי בניין של אביו של ג'קי והחילו את החוקים האנטי-יהודיים. שכונת "הברון הירש" בעיר נהפכה לגטו, ובמצעד של השפלה נשלחו לשם ג'קי ומשפחתו. לאחר כשבועיים נשלחה המשפחה בקרון בהמות לפולין, כ-85 איש דחוסים בקרון. לאחר כשבוע נותרו הנוסעים ללא מים ואוכל, ובכל פעם שנעצרה הרכבת, היו הגרמנים מפנים את גופות המתים שלא שרדו ובוזזים את רכוש הנוסעים. שם בקרון למד ג'קי את המשפט הראשון בשפה הגרמנית: "אתה לא תצטרך את זה עוד". הרכבת נעצרה באושוויץ, ונוסעיה הושלכו החוצה לסלקציה ראשונה. בסלקציה ראה ג'קי את הוריו ואת אחיותיו בפעם האחרונה, ואילו הוא ואחיו יהודה ושמואל נלקחו מיד לעבודות שונות במחנה. נוסף על התנאים הקשים של המחנה סבלו ג'קי ואחיו, כמו יוצאי סלוניקי האחרים, מחוסר יכולת לתקשר עם הגרמנים או עם היהודים במחנה מפני שלא ידעו את השפות פולנית, גרמנית או יידיש. באושוויץ (בונה) איבד ג'קי את שני אחיו והיה לבדו עד שנלקח תחת חסותו של המתאגרף הסלוניקאי ג'קו רוזן, ובזכותו הצליח להשיג מזון ולשרוד במחנה. בינואר 1945 נשלחו האסירים לצעדת המוות. ג'קי זוכר את הדרך המושלגת שהייתה מוכתמת בדם הנרצחים, את הצעידה עד מחנה גליביץ ואת הנסיעה לדורה מיטלבו בקרונות פחם שהיו פתוחים לקור ולגשם, ללא אוכל ומים, עד ברגן-בלזן, שם הם היו עד כניסת הבריטים למחנה. ב-1947 החליט ג'קי לעלות לארץ ישראל, התנדב למח"ל, הפליג ארצה באניה "פאן יורק" של מתנדבים מדרום אפריקה והשתתף במלחמת השחרור. ג'קי הוא היחיד ששרד מכל משפחתו. הוא נשוי לרחל. לזוג שני ילדים.

דוד גור

דוד גור נולד ב-1926 באוקני, דרום מזרח הונגריה (המישר הגדול), למשפחה של ארבע נפשות. ב-1938 החל המשטר ההונגרי להחיל גזרות שהפילו לרעה את היהודים, והמצב הכלכלי של המשפחה החמיר עם שלילת רישיון המסחר של האב. חדור

ברוח הציונות החליט דוד עם סיום לימודיו ב-1943 לצאת לבודפשט ללמוד מקצוע שישימש אותו בארץ ישראל. הוא עבד כשוליית בנאי אצל ארכיטקט וקבלן בניין יהודי והצטרף לפעילות המחתרת של תנועת "השומר הצעיר". ב-1943 התארגנה פעילות מקומית לקליטת פליטים שהגיעו מהארצות השכנות, ובמרס 1944, עם כיבוש הונגריה בידי הגרמנים, התארגנה במחתרת ועדת הגנה של כלל תנועות הנוער הציוניות שפעלו להצלה, להתגוננות ולהברחה. דוד הצטרף לפעילות בתא מחתרת בצוות המופקד על זיוף התעודות. בדרכים מתוחכמות הצליחו דוד וחבריו להשיג טפסים מקוריים, ואת עבודת הזיוף הם עשו בדירות מסתור שונות. באחת הפעמים, בעקבות הלשנה, תפסו את דוד וחבריו בלשים הונגרים. הם מיהרו לבלוע את התעודות המזויפות, ואולם ציוד הזיוף שהיה במזוודות חשף אותם. בחקירה אגרסיבית נרצח אחד החברים, ואחריה נלקחו האחרים לבית הסוהר הצבאי בבודפשט. שם הוציאו הסוהרים, על פי רשימות, אסירים שהיו מועמדים להוצאה להורג. דוד נמנה עמם. האסירים נלקחו אל מחוץ לבית הסוהר, אך להפתעתם הם הובלו למבנה של הקונסוליה השווייצרית ושחררו. בדיעבד נתגלה שהמחתרת שיחדה קצין בכיר, וכל האסירים שכביכול היו מועמדים להוצאה להורג נלקחו למבנה של הקונסוליה. פעילותה של המחתרת ופעילות הזיוף היו בהיקף עצום ונעשו למען כל הקבוצות היהודיות והלא יהודיות. בזכות פעילות זו ניצלו חיייהם של אלפי יהודים. לאחר המלחמה חזר דוד לפעילות ב"שומר הצעיר" והיה חבר בהנהגה ונציג התנועה במוסדות שונים. בין היתר הוא פעל במחתרת ב"הגנה". ב-1949, כשאסר המשטר הקומוניסטי על פעילות התנועה הציונית, היה דוד מפקד "הבריחה" האחרון ושותף להברחת חניכי תנועות הנוער הציוניות דרך צ'כיה ואוסטריה לארץ ישראל. עם תום המלחמה גילה דוד שאביו נספה באושוויץ. אמו ואחותו שרדו. ב-1949 עלה דוד ארצה. הוא בוגר הטכניון ומהנדס בניין. ב-1985 היה דוד מיוזמי הקמת העמותה לחקר תנועות הנוער הציוניות בהונגריה, והוא פועל בה עד היום. כמו כן דוד פועל ללא לאות להנחלת מורשת המחתרת לדור הצעיר. דוד נשוי לנעמי. לזוג שלוש בנות ו-10 נכדים.

מניה ברודצקי-טיטלמן

מניה ברודצקי-טיטלמן, בת יחידה, נולדה ב-1932 בז'בווקריץ, מחוז ויניצה שבאוקראינה. ביולי 1941 נכנס לעיירה הצבא הגרמני ולאחריו הצבא הרומני, והיהודים הצטוו להתרכז בחמישה מרתפים. אז,

לחדרת הכול, ירו החיילים הרומנים בכולם. מניה איבדה את זיכרונה וכשהתעוררה גילתה שאמה נרצחה בטבח. אביה התעלף ונפל לפני הירי וכך ניצל. מניה ואביה התחבאו תחת הגופות עד רדת החשכה, חזרו לביתם וגילו שהמקומיים בזזו אותם. הם נמלטו ליער והסתתרו שם כשבוע בקור ובגשם, רעבים וצמאים, ולבסוף החליטו לחזור לביתם. כמה ימים לאחר מכן הם נשלחו לגטו בעיירה, שם התגוררו בדירה אחת עם כמה משפחות בתנאים קשים של רעב וקור, השפלות ומחלות. בגטו הם הזדעזעו לגלות שגופות הנרצחים מהטבח עדיין נמצאות במרתפים במצב מחריד של ריקבון ולא היה אפשר עוד לזהות אותן. על פי הוראת השוטרים הצטוו המבוגרים והילדים כאחד להוציא את הגופות ולקבור אותן בקבר אחים. מניה זוכרת כיצד זיהתה את גופת אמה לפי המגפיים האדומים שנעלה. היא ואביה הפרידו את גופת האם מהגופות האחרות והביאו אותה לקבורה ליד ביתם. כל אותם ימים היו עוברות ליד הגטו שיירות של אלפי יהודים מבסרביה; היהודים הובלו לנהר הבוג ושם נרצחו. את מי שנשאר בחיים לקח אביה של מניה לביתם, ולאחרים הוא היה זורק מבעד לגדר תפוחי אדמה מבושלים. לקראת תום המלחמה אספו הרומנים את כל היהודים בכיכר מרכזית בעיר כדי לחסלם בריות, ואז הגיעו במפתיע חיילים גרמנים והזהירו את הרומנים מפני הצבא הרוסי הנמצא בעיר. הרומנים מיהרו לברוח, ולתדהמת הכול התגלה שהחיילים הגרמנים היו בעצם פרטיזנים מחופשים. בתום המלחמה נשארו מניה ואביה בעיר ומניה חזרה ללימודים. ב-1980 עלתה המשפחה ארצה. ב-2003 הייתה מניה מיוזמי ההקמה של מצבת זיכרון על קבר האחים בעיירה. מניה התאלמנה במרס 2007 מבוריס, ניצול שואה ולוחם בצבא האדום. למניה שתי בנות, חמישה נכדים ונינה.

ז'ני פרבשטיין

ז'ני פרבשטיין נולדה ב-1926 בברדיוב שבסלובקיה למשפחה של שישה ילדים. הזיכרון הראשון של ז'ני מהמלחמה הוא כניסתם הפתאומית של חיילים גרמנים לביתם בערב שבת. מאז לא הפסיקו כוחות הצבא הגרמני לעבור בעירה בדרכם לפולין. עסקיו של אביה הוחרמו, ושני אחיה הגדולים נלקחו למחנה עבודה צבאי. במרס 1942 נקראו כל הנערות עד גיל 25 להתייצב בבית הספר. ז'ני ושתי אחיותיה אדית ושרה התייצבו בבית הספר עם עוד 1,000 בנות; גם אביהן הגיע לשם ובבכי קורע לב העניק לכל אחת מהן מטבע קורונה – קמע למזל. האחיות נשלחו בטרנספורט הראשון שהגיע לאושוויץ והצטוו להשאיר ברכבת את מיטלטליהן ואת הקמעות שקיבלו מאביהן. לאחר חודשים באושוויץ הן נלקחו לבריקנאו עם הקמתו, שם הועסקו בעבודות פרך וסבלו מרעב כבד וממחלות. ז'ני שרדה מסלקציות רבות בשל מראה פניה האריים והצליחה להשיג עבודות "נחשקות" יותר כמו מיון בגדים והורדת הפצים מהטרנספורטים החדשים. באחד המיונים מצאה ז'ני את הטלית של אביה ולאחר זמן מה גילתה שאביה נלקח למשפרה. שלוש האחיות הקפידו לצאת לעבודה משום שידעו שהחולים והחלשים – עקבותיהם נעלמים. הן הקפידו להיות יחד תמיד, שמרו זו על זו וחלקו את האוכל שמצאו. יום אחד החליטה האחיות הבכורה אדית, כשהיא חולה ותשושה, שלא לצאת לעבודה והציעה להחליף את נעליה הטובות בנעליה המרופטות של ז'ני. לאחיות היה ברור מה משמעות הדבר. הן לא ראו אותה עוד. כך, בשגרת חיים זוועתית, שרדו שתי האחיות שלוש שנים: "לא חושבים כלום, לא מרגישים כלום, רק נזהרים שלא למות". ב-18 בינואר 1945 נשלחו הנשים בצעדת מוות לגרמניה. בתנאים קשים של הליכה בשלג ובגשם דחפה ז'ני את אחותה הכורעת תחת הנטל ולא הרפתה ממנה. באחת העיירות ננטשו האסירות, ושוביהן עזבו אותן. הן המשיכו בדרך ובאזור האמריקני פגשו בחיילי הבריגדה היהודית. משם האחיות נסעו לפראג ולברטיסלבה. הן גילו ששנים מאחיהן נותרו בחיים ויצאו במסע חזרה לעיר הולדתן, עד המפגש המרגש עם האחיות. לא ידוע מה עלה בגורלם של הסב, הסבתא ואחיה הקטן של ז'ני. ז'ני ובני משפחתה נשארו בעיירה וחזרו לשגרת חיים רגילה. ב-1949 עלתה המשפחה המורחבת ארצה באמצעות הג'וינט באנייה "עצמאות". בארץ נישאה ז'ני למשה. לזוג שני ילדים וחמישה נכדים.

יעקב ינק הולנדר

יעקב ינק הולנדר נולד ב-1929 בקרקוב שבפולין למשפחה של חמש נפשות. ב-1940 גורשו היהודים מהעיר, וינק ומשפחתו נאלצו להרחיק לכפרים בסביבה ולמחייתם מכרו מרכושם. ב-1942 נשלחה המשפחה לגטו קרקוב, ושם הופרדו ההורים וינק משני אחיו. כשפשטה בגטו השמועה על אקצייה קרובה, מיהרו בני המשפחה להסתתר במרתף שבו התקין אביו של ינק מנעול מיוחד שאי אפשר לפתוח מבחוץ. ינק זוכר את צעדי החיילים הגרמנים, את צעקות הבכי ואת המכות. את דלת המרתף לא הצליחו הגרמנים לפרוץ. המשפחה עברה למחנה עבודה בציזיני ומשם לפלשוב. ינק זוכר את פלשוב באימה מוחלטת בשל אוירת הטרור שהשליט מפקד המחנה אמון גת שהיה נוהג לירות לכל עבר מתוך טירוף. מפלשוב נשלחו ינק ואחיו בנק לסטרובוביץ ומשם לאושוויץ. במחנה הקפידו האחיות להיות יחד במשמרות העבודה, לדאוג זה לזה בחלוקת האוכל ולסעוד זה את זה בעת חולי. באושוויץ הם שרדו מהסלקציות ונשלחו למכרות הפחם ברידלטאו, שם נפצע בנק קשות ברגלו. בחורף 1944 הם הוצעו למאוטהאוזן. בנק התקשה ללכת בגלל רגלו הפצועה, אך תחנוניו של ינק דחקו בו להמשיך, ובכוחותיו האחרונים הוא הגיע למחנה אך לא החזיק מעמד. אז הופרדו האחיות בפעם הראשונה. ינק נלקח לעבודה. את אחיו לא ראה עוד. באפריל 1945 נשלחו עובדי המחנה בצעדת מוות לגונסקירן. כשעברה השמועה במחנה שהגרמנים ברחו, זחל ינק בשארית כוחותיו ונאסף בידי הצלב האדום לבית החולים, ומשקלו 33 ק"ג בלבד. בסמוך לבית החולים הוא פגש את חיילי הבריגדה היהודית והחליט להצטרף אליהם לאיטליה. באיטליה התגבשה קבוצה של יתומי מלחמה יהודים, והם הועברו לסלווינו לבית עליית הנוער שמכשיר לעלייה לארץ. ינק נכלל בקבוצת המייסדים – כ-60 ילדים שעבדו ולמדו עברית ומקצועות עיוניים. בבית עליית הנוער עברו בסך הכול כ-800 ילדים. בתום שנה עלו הילדים על האנייה "כתריאל יפה", אך הבריטים תפסו את האנייה, ונוסעיה נשלחו לקפריסין. ב-1947 הם הגיעו לקיבוץ משמר השרון. ינק התגייס לחטיבת הראל של הפלמ"ח, השתתף בקרבות החטיבה והיה שותף להקמת קיבוץ צאלים בנגב עם ילדי סלווינו אחרים. יעקב ינק הוא מלחין ידוע, מעבד מוזיקלי ומנצח מקהלות. בתום המלחמה התברר לינק כי אביו נספה באושוויץ, אמו נפטרה ממחלה בפלשוב ואחיו דולק נורה בברגן-בלזן שלושה ימים לפני תום המלחמה. בשנת 1955 נישא ינק לדבורה. לזוג שני ילדים ונכדה.

מרדכי (מוטקה) ויזל

מרדכי (מוטקה) ויזל נולד ב-1929 בסטמאר שבטרנסילוניה, אחת האומות במשפחה של שמונה נפשות. עם פלישת הגרמנים להונגריה ב-1944 הוחלו חוקי הגזע. אביו של מוטקה חש בסכנה המתקרבת ומיירה לשלוח את שלושת בניו, בהם מוטקה, לעבודה בחווה חקלאית. בחווה ראה מוטקה כיצד נלקחו יהודי הסביבה אל תוך הגטו ההולך ומוקם בעיר. לאחר כמה שבועות נלקחו גם האחים לגטו, ושם נפגשו שוב עם הוריהם. בגטו הצליחו מוטקה ומשפחתו להתחמק מהטרנספורט הראשון אבל נשלחו בטרנספורט השני בצפיפות ובדוחק. מוטקה ואחיו התאוו מאיר הצליחו לתפוס מקום ליד חרך הנשימה. ביום הולדתם ה-15 הגיעו לאושוויץ. מוטקה זוכר שמחוץ לרכבת היו נשים מגולחות ש'ע'ר בכתנות פסים. כששאל את אמו לפרש המראה, היא ענתה: "כנראה זה בית משוגעים של המקום". באושוויץ הם הושלכו החוצה מהרכבת במכות, ובסלקצייה הראשונה הופרדו מוטקה ומאיר מהוריהם ומאחיהם, והוא לא ראה אותם עוד. כשעברו בשער וראו את הכתובת "העבודה משחררת", שאל מאיר בתמימות: "כמה זמן לדעתך נצטרך לעבוד כאן כדי להשתחרר?" לאחר כשבוע נשלחו התאומים למחנה פלשוב סמוך לקרקוב, עבדו בדיר החזירים של שינדלר ושימשו שוליות בנאי. הם הועברו לגרוסרזן ומשם ללנגנבילו-ספורט-שולה שלידי רייכנבך. מוטקה קדח מחום והגיע לקרון בשארית כוחותיו. האחיות דאגו זה לזה כל העת וחלקו אוכל שגנבו ושאריות שקיבלו ממאכיל הכלבים. באחד המחנות נלקח אחיו של מוטקה לעבודה במכונה הגורמת למוות בתוך זמן קצר, ומוטקה הכריח אותו לחתוך את ידיו כתאונת עבודה כדי להינצל. ב-8 במאי 1945 נכנס טנק של הצבא הרוסי ללנגנבילו-ספורט-שולה. מוטקה ואחיו יצאו מהמחנה לבתי הגרמנים ברייכנבך שהיו ריקים. שם הם צברו כוח ויצאו במסע חזרה לסטמאר. בעיר הולדתם הם גילו שרק אחיהם הגדול שרד. לא ידוע מה עלה בגורל בני המשפחה האחרים. באמצעות תנועת ה"בריה" הם הוברחו לאוסטריה ומשם לאיטליה ונקלטו בהכשרת "דרור-הבונים". מוטקה עלה על האנייה "ארבע החירות", אך הבריטים תפסו אותה, והוא נשלח לקפריסין. רק במרס 1947 הוא הגיע ארצה לעתלית ואחר כך לקיבוץ שדה נחום, שם התגורר אחיו מאיר. מאיר נהרג בקרבות מלחמת השחרור. מוטקה התגייס לצבא, נפצע בפריצה למקור חיים ולאחר זמן מה יצא לקורס קצינים ומימש את חלמו להיות קצין בצבא היהודי. ב-1952 נישא מוטקה לאסתר. לזוג שני ילדים ושמונה נכדים.